

УДК 811.161.2'42:808.51:32(043.5)

Л. І. Стрій,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
[https://doi.org/10.18524/2307-8332.2021.2\(24\).251856](https://doi.org/10.18524/2307-8332.2021.2(24).251856)

ФУНКЦІЇ ІНАВГУРАЦІЙНОЇ ПРОМОВИ В УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено визначенню основних функцій інавгураційної промови як мовленнєвого жанру українського політичного дискурсу. Виокремлено функції – інтегративну, інспіративну, декларативну і перформативну. Функція інтеграції реалізована як заклик до об'єднання українського народу та звернення до народу як єдиної спільноти. Інспіративна функція полягає у формуванні державних цінностей та закликах до кращого майбутнього, що має давні історичні традиції. В інавгураційній промові цій функції підпорядкований цілісний структурно-композиційний елемент, що становить досить великий за обсягом семантичний блок. Інспіративна функція виявляється в українському у двох формах: вихваляння історичних подій і традицій та критика досвіду попередників. Декларативна функція полягає у формулюванні принципів, за якими буде працювати новий президент, тобто їй підпорядкована програмна частина інавгураційної промови. Перформативна функція вказує на те, що новий президент присягає народу на вірність, дає клятву дбати про країну і виступає як лідер держави.

Ключові слова: політичний дискурс, інавгураційна промова, функції, мовленнєвий жанр, ритуальна комунікація.

Постановка питання в загальному вигляді. Інавгураційна промова (далі – П) належить до ритуальних жанрів політичної комунікації, її виголошує новообраний президент держави під час ритуалу інавгурації. О. Й. Шейгал вважає, що відсутність новизни в інавгураційній промові визначає перевагу факту вимови над змістом, тому вона є «не просто мовленнєвою дією, а й дією політичною» [3, с. 247]. Виголошення П разом з ритуалом інавгурації є обов'язковим етапом процедури вступу президента на посаду, тобто обраний голосування президент стає чинним лише після інавгурації. Текст П підпорядкований певним вимогам, але не вони не визначені на законодавчому рівні на відміну від присяги, текст якої представлений у Конституції України. Зважаючи на це, кожна П має свою специфіку та орієнтована на особистість нового президента, який її виголошує, та історичні умови, що вплинули на народний вибір.

Ступінь дослідження проблеми в лінгвістиці. Політична лінгвістика належить до новітніх, але розвинутих мовознавчих напрямів. У зарубіжній лінгвістиці проблеми вивчення політичного дискурсу порушено у працях Т. ван Дейка, Р. Водак, Г. Лассвелла, Е. Будаєва, Н. Купіної, Е. Лассан, О. Паршиної,

А. Чудінова, О. Шейгал та ін. В українському мовознавстві питання політичної лінгвістики висвітлено в дослідженнях О. Білінської, Л. Завальської, А. Загнітка, А. Ковалевської, Н. Кондратенко, Н. Петлюченко, Л. Славової, О. Чорної та ін.

Інавгураційна промова як мовленнєвий жанр політичного дискурсу розглянута у наукових розвідках Й. Кірілової [1], С. Потапенко [5], О. Шейгал [4], Р. Шимулі [6] та ін.

Мета дослідження – визначити основні функції інавгураційної промови як мовленнєвого жанру українського політичного дискурсу.

Об'єктом дослідження в статті є український політичний дискурс, а **предметом** – мовленнєвий жанр політичного дискурсу – інавгураційна промова.

Викладення основного дослідження. ІП як жанр політичної комунікації має перформативний характер, оскільки ґрунтується на мовленнєвому акті «клятва». ІП одночасно є актом вступу президента на посаду, тому і характеризується перформативністю. О. Й. Шейгал виокремлює такі функції ІП як інтегративна, інспіративна, декларативна і перформативна [3, с. 248]. Зміст інавгураційної промови підпорядкований саме цим функціям.

Функція інтеграції реалізована як заклики до об'єднання українського народу та звернення до народу як єдиної спільноти, напр.: *...сьогоднішній день є для мене датою не власного торжества, не особистої перемоги, а торжества і перемоги усієї української спільноти* (Л. Кучма); *Дякую всім і кожному громадянину України, за кого б він не голосував. Моя перемога – це перемога усіх. Кожен має право обирати шлях України, кожен може обирати ті кольори, які йому близькі* (В. Ющенко); *Це не моя, це наша спільна перемога. І це – наш спільний шанс. За який ми несемо спільну відповідальність* (В. Зеленський). Ця функція передбачає насамперед декларування єдності народу, територій, а також «керівництва держави і народу» [2, с. 35]. Для ІП українських президентів, зокрема останніх каденцій, актуальна тема єдності Сходу і Заходу країни, ментальні відмінності яких неодноразово ставали предметом політичних маніпуляцій, проте настанови на об'єднання народу представлені як інтегрування різних регіонів України, напр.: *...наш спільний вибір – кольори українського прапора, він об'єднує нас усіх, хто живе на Сході, на Заході, на Півночі і на Півдні. Я – президент всієї України. Мені відповідати за те, щоб працювали шахти Донбасу і Придніпров'я, порти Чорного моря і галицькі торговельні шляхи* (В. Ющенко); *Від Ужгорода до Луганська. Від Чернігова до Сімферополя. У Львові, Харкові, Донецьку, у Дніпрі й в Одесі – ми українці* (В. Зеленський).

Об'єднання президента з народом у цьому прикладі вербалізовано за допомогою твердження «Я – президент всієї країни», проте тут більшою мірою актуалізовано єдність народу, ніж єдність керівництва з народом. Вживання особового займенника «Я» підпорядковано не семантичному інтегруванню суб'єкта мовлення та його адресата (українського народу), а протиставленню

президента та єдиного народу. Для посилення функції інтеграції необхідно використовувати займенник «ми» на позначення і мовця, і адресата, напр.: *Мир ще не настав, але вже сьогодні ми твердо можемо сказати, що важкі випробування об'єднали українську родину. Вони зміцнили нас як українську політичну націю, впевнену у своєму європейському виборі. Наш народ ніколи не був таким сильним, як тепер* (П. Порошенко); *І це – наша спільна мрія. Але у нас є і спільний біль* (В. Зеленський). Інтегрований характер номінації народу разом з президентом підпорядкований реалізації функції інтеграції.

Якщо на граматичному рівні засобами вираження інтеграції є відповідні займенники (*ми, всі, кожний*) і дієслівні форми (1-ої особи множини), то на лексичному рівні фіксуємо такі слова, як *спільний, спільнота, єдиний (один), об'єднання, об'єднати, соборність* і под., напр.: *Ми, громадяни України, стали єдиною українською нацією. Нас не розділити ні мовами, якими ми розмовляємо, ні вірами, які ми ісповідуємо, ні політичними поглядами, які ми обираємо. У нас одна українська доля. У нас одна українська гордість. Ми горді тим, що ми є українці!* (В. Ющенко); *Україна – різноманітна, але вона сильна духом і духом єдина! Прагнення до миру та соборності нашої держави домінує в усіх областях України* (П. Порошенко); *І ми маємо бути єдині. Адже тільки тоді – ми сильні* (В. Зеленський). У промові В. Ющенка у значенні «єдиний» вжито лексему «один», що також вказує на актуалізації функції інтеграції.

Проте не всі проаналізовані тексти підпорядковані функції інтеграції як основній: ідея консолідації, об'єднання українського народу не знайшла свого вираження в ПП В. Януковича, незважаючи на її актуальність у той час.

Інспіративна функція полягає у формуванні державних цінностей та закликів до кращого майбутнього, що має давні історичні традиції. В ПП цій функції підпорядкований цілісний структурно-композиційний елемент, що становить досить великий за обсягом семантичний блок. У цих блоках репрезентовано екскурс у героїчне минуле нашої країни і представлено сьогодення як наслідок минулого і спадщини традицій наших предків. Насамперед це представлено загальною героїзацією історичних подій та вихвалянням національних традицій: *Історична пам'ять, розуміння того, хто ми і якого роду, допоможуть зміцнити державу і зцементувати націю* (Л. Кучма); *Підводячи рису під своїм минулим, ми не відрікаємося від жодної з його сторінок. Не відрікаємося від власної історії* (Л. Кучма); *Ми зробили свій вибір, бо пам'ятаємо хто ми, чії діти й чії онуки. Не в минулому нам шукати відповідей на виклик майбутнього. Проте, ми завжди будемо берегти свої джерела. Тільки так залишимося самими собою. Тільки так завжди будемо переможцями!* (В. Ющенко). Спадкоємність сучасності і минулого становить так званий «топос спадковості» [3, с. 251], що передбачає оперття на історичне минуле та досвід попередників. При цьому реалізація «топосу спадковості» має не лише позитивно аксіологічні характеристики, а й негативно оцінні, тобто президент, критикуючи своїх попередників, обіцяє не повторити їхні помилки, враховуючи отриманий досвід,

напр.: *Багато наших проблем виникли через те, що замість того, аби рухатися до постіндустріального суспільства зразка XXI століття, ми пішли шляхом первісного накопичення капіталу, тобто до так званого «дикого капіталізму».* Відповідно, ми зможемо успішно конкурувати в сучасному світі лише за умови, якщо вритул займемося індустрією знань – сучасними технологіями виробництва, накопиченням і реалізацією здобутків науки (В. Янукович); *Володимир Винниченко боровся проти Михайла Грушевського, Симон Петлюра проти Павла Скоропадського. А Нестор Махно – проти всіх. Постійні чвари та конфлікти між видатними українцями призвели до втрати нашої державності. Висновки належить робити не лише з архівів столітньої давнини, але й з недавніх подій* (П. Порошенко). Отже, фіксуємо два способи реалізації інспіративної функції – вихваляння історичних подій і традицій та критика досвіду попередників.

В ІІІ апеляція до історичних подій має не лише узагальнений, а конкретизований характер, коли подається перелік або вказівка та ті події, що, на думку промовця, більшою мірою вплинули на історичний шлях країни і є знаковими для України, наприклад, у промові Л. Кучми це Чорнобильська катастрофа: *Народ, який прийняв на себе удар Чорнобиля і заслони́в собою від глобальної катастрофи людство*; В. Ющенко звертається до давньої, зокрема козацької історії: *Ми обрали справедливість, бо не може беззаконня стати нормою в державі, де було тисячу років тому укладено кодекс законів Руська правда. Ми обрали свободу, бо не може тиранія панувати над спадкоємцями козацької республіки, де ще триста років тому була написана перша в світі Конституція.* Загальна ідея таких історичних екскурсів пов'язана з тим, щоб об'єднати не лише народ, а й показати цілісність, єдність і безперервність його історії, що насичена різними подіями, але всі вони зміцнили та об'єднали націю.

Для посилення ідеї спадковості та наслідування традицій, в ІІІ вдаються до цитування висловів відомих культурних і політичних діячів минулого або Священного Письма, напр.: *Ми, українці, «живий вогник у сім'ї європейських народів і діяльні співробітники європейської цивілізаційної праці».* Так казав Іван Франко (П. Порошенко); *Адже сказано у Святому Письмі: «Мирися з твоїм противником швидко, коли ти ще з ним у дорозі...»* (В. Янукович); *Дозвольте мені процитувати одного американського актора, який став класним американським президентом: «Уряд не вирішує наших проблем. Уряд і є нашою проблемою»* (В. Зеленський). Цитування також репрезентує вірність традиціям і «топос спадковості».

У проаналізованих промовах українських президентів інспіративна функція посилюється апеляцією по національній ідеї, до унікальної ролі України в європейській геополітиці, напр., ще в промові Л. Кучми наявна така фраза: *Я вірю в Україну, в її яскраву зорю щасливу долю, в добробут і процвітання свого народу.* Віра у те, що Україна має свій особливий шлях, якому завдячую

народу і Богу вербалізована майже в усіх ІІІ: *Український народ сказав своє слово, і міжнародна спільнота підтвердила, що Україна – вільна держава, де права і свободи громадян є найвищими цінностями, і де вибір народу не може бути поставлено під сумнів жодними проявами чиєїсь недоброї волі* (В. Янукович).

О.Й. Шейгал називає апеляцію до унікальної ролі держави в історії «топосом величі нації» і пов'язує його з «утвердженням національних цінностей» [3, с. 250–251]. Позитивно оцінні характеристики народу містять емоційні елементи, гіперболи, епітети, напр.: *Сьогодні, на порозі нового віку і нового тисячоліття, можемо з повним на те правом сказати: ми – народ, **стійкий, волелюбний і сильний*** (Л. Кучма); *Для успіху у нас є все. Багатства нашої землі **невичерпні**. Таланти наших співвітчизників шанує увесь світ. **Працюю і волею ми досягнемо всього!*** (П. Порошенко); *Але ми все це подолаємо! Бо кожен з нас – **українець*** (В. Зеленський). Інспіративній функції підпорядкована більша частина інавгураційної промови, оскільки в ній простежено історичний шлях країни, визначено роль традицій і попередників, а також актуалізовано унікальну роль народу і країни в історії.

Декларативна функція полягає у формулювання принципів, за якими буде працювати новий президент, тобто їй підпорядкована програмна частина ІІІ. Здебільшого цей семантичний блок ґрунтується на тих програмних положеннях, які було оприлюднено під час передвиборчої кампанії президента, тому вони мають збігатися з попередніми обіцянками політика. Кожний промовець формулює під час інавгурації свій головний принцип, своєрідне політичне кредо, напр.: *Я розглядаю це як обов'язкову передумову для розв'язання **свого визначального, основоположного завдання** – піднесення добробуту, поліпшення життя народу. Ставлю на перше місце людський, соціальний вимір, яким нам до цього часу доводилося з різних причин жертвувати* (Л. Кучма); *Робота і результат в ім'я процвітання моєї Батьківщини – ось **кредо**, з яким я розпочинаю виконання своїх обов'язків на новій відповідальній посаді* (В. Янукович); *Наше місце в Європейському союзі, **моя мета** – Україна в об'єднаній Європі! В Європі історичний шанс України розкрити свої можливості* (В. Ющенко); ***Я йду на посаду Президента, щоб зберегти і зміцнити єдність України. Забезпечити тривалий мир і гарантувати надійну безпеку. Знаю: мир – найголовніше, чого прагне сьогодні український народ*** (П. Порошенко); *Протягом свого життя я намагався робити все, щоб українці усміхалися. **Це була моя місія**. Тепер я робитиму все, щоб українці принаймні більше не плакали* (В. Зеленський). Декларування свого основного політичного принципу передбачає й перелік основних дій програмного характеру – як політичних, так і соціальних, що є найактуальнішими за відповідних умов.

Після окреслення головних пріоритетів в ІІІ подають основні кроки президента на новій посаді, при цьому ці дії мають конкретний характер, хоч і зобов'язують мовця до їх виконання, напр.: *Радикальні кроки буде зробле-*

но у реформуванні бюджетної та податкової систем, розв'язанні земельного питання як основи аграрної реформи, розвитку та захисті підприємництва, зміцненні позицій національного капіталу, підтримці вітчизняного виробника і формуванні внутрішнього ринку (Л. Кучма); *Всі будуть рівними перед законом. Незалежний суд захистить права кожного* (В. Ющенко); *Ми виплатимо заборгованість із заробітної плати і пенсій, чого так і не зробив чинний уряд* (В. Янукович); *Відстоїмо територіальну цілісність нашої держави, забезпечимо мир та спокій* (П. Порошенко); *І наше найперше завдання – припинення вогню на Донбасі* (В. Зеленський). Як і передвиборчі гасла, ці програмні положення не передбачають особистої відповідальності новообраного президента в разі їх невиконання, тобто декларації не мають «регулярного характеру» [3, с. 252]. Проте лише цей семантичний блок має проблемний характер, актуалізуючи основні перспективи подальшої роботи політика. З цього погляду декларативна функція найбільшою мірою реалізована в ІІІ В. Януковича, що містить не лише критику роботи попередників, а й конкретні пропозиції з подолання кризи.

Перформативна функція вказує на те, що новий президент присягає народу на вірність, дає клятву дбати про країну і виступає як лідер держави. Семіотичність цієї функції найбільша, оскільки промова має переконати адресатів у тому, що президент здатний виступити лідером, тобто виконати свою високу символічну роль. Після інавгурації він перетворюється зі звичайної людини-політика на обрану людину – президента.

Свою унікальну роль як новообраного президента промовець пов'язує як з вибором народу, так і з Божою волею, напр.: *Моя перемога – це перемога всього українського народу і кожного громадянина зокрема. Дякую за неї Господу Богу, який дав нам віру, надію і любов. Ними ми перемогли!* (В. Ющенко); *Щойно я склав Присягу Президента України. Що я відчував, тримаючи руку на Святому Пересопницькому Євангелії? Відповідальність і смиренність. Перед народом України, який у ході вільного волевиявлення віддав за мою кандидатуру більшість голосів. Перед Всевишнім, волею якого я вступаю на посаду глави Української держави в такий непростий для неї час* (В. Янукович); *І моє обрання доводить – громадяни втомились від досвідчених, системних, надутих політиків, які за 28 років створили країну можливостей* (В. Зеленський). Звернення до народу і подяка завжди тісно пов'язані в ІІІ зі зверненням до Бога, що становить характерну рису в текстах промов президентів останніх каденцій.

Висновки дослідження. Функціональне навантаження ІІІ визначає її структуру та семантику. До характерних ознак інавгурації як політичного ритуалу уналежнюємо: формалізацію символічних дій, підвищену церемоніальність, сюжетну цілісність, фатичність комунікації, соціальну значущість, повторюваність або періодичність. Як жанр політичної комунікації інавгураційна промова виконує такі функції: інтегративну, інспіративну, декларативну та перформативну.

Література

1. Кирилова, Й. (2020). Стратегии и тактики в инаугурационных речах на болгарских президентах (Ритуал в политическом языке). *Известия на Института за български език «Проф. Любомир Андрейчин»*, 33, 166–188.
2. Паршин, П. Б. (1999). *Понятие идеологического дискурса и методологические основания политической лингвистики*. URL: <https://goo.su/b9MR>
3. Шейгал, Е. И. (2002). Инаугурационное обращение как жанр политического дискурса. *Жанры речи* – 3, 205–214.
4. Шейгал, Е. И. (2004). *Семиотика политического дискурса*. Гнозис.
5. Potapenko, S. (2020). Communicative strategies as a two-faceted phenomenon: A cross-linguistic study of inaugural addresses. *Herald of KNLU. Series in Philology*, 23(1), 71–83.
6. Szymula, R. (2017). Distinctive features of russian presidents' inaugural speeches. *Bialostockie Archiwum Językowe*. <https://goo.su/8ApQ>.

References

1. Kirilova, Y. (2020). Strategies and tactics in the inaugural speeches of Bulgarian presidents [(Ritual in political language Strategii i taktiki v inauratsionnitate rechi na blgarskite prezidenti (Ritualt v politicheskiya ezik)]. *Izvestiya na Instituta za blgarski ezik «Prof. Lyubomir Andreychin»*, 33, 166–188.
2. Parshin, P. B. (1999). *The concept of ideological discourse and methodological foundations of political linguistics* [Ponyatie ideologicheskogo diskursa i metodologicheskie osnovaniya politicheskoy lingvistiki]. URL: <https://goo.su/b9MR> [In Russian]
3. Sheygal, E. I. (2002). Inaugural address as a genre of political discourse [Inauguratsionnoe obrashchenie kak zhanr politicheskogo diskursa]. *Zhanry rechi* – 3, 205–214.
4. Sheygal, E. I. (2004). Semiotics of political discourse [Semiotika politicheskogo diskursa]. Gnozis.
5. Potapenko, S. (2020). Communicative strategies as a two-faceted phenomenon: A cross-linguistic study of inaugural addresses. *Herald of KNLU. Series in Philology*, 23(1), 71–83.
6. Szymula, R. (2017). Distinctive features of russian presidents' inaugural speeches. *Bialostockie Archiwum Językowe*. <https://goo.su/8ApQ>.

Striy L. I.

FUNCTIONS OF INAUGURAL SPEECH IN UKRAINIAN POLITICAL DISCOURSE

The article is devoted to defining the main functions of inaugural speech as a speech genre of Ukrainian political discourse. The functions – integrative, inspiring, declarative and performative – are distinguished. The function of integration is realized as calls to unite the Ukrainian people and appeal to the people as a single community. The inspiring function is to form state values and calls for a better future that has a long historical tradition. In the inaugural speech, this function is subordinated to the integral structural and compositional element, which is quite a large semantic block. Inspirational function is manifested in Ukrainian in two forms: praise of historical events and traditions and criticism of the experience of predecessors. The declarative function is to formulate the principles on which the new president will work, ie the program part of the inaugural speech is subordinated to it. The performative function indicates that the new president swears allegiance to the people, swears to take care of the country and acts as the leader of the state.

Key words: political discourse, inaugural speech, functions, speech genre, ritual communication.